

PARADOKSI GLOBALIZACIJE

ERMA IVOŠ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 316.77
Pregledni članak
Review

Primljeno
: 2002-02-28
Received

Proces globalizacije u ovom se članku problematizira polazeći od teorijskih promišljanja D. Hellda s početka devedesetih godina 20. stoljeća. Konfrontirajući različite stavove i mišljenja o globalizaciji, daje se prikaz spremnosti zapadnoeuropskih zemalja za 21. stoljeće i sposobnosti da odgovore na izazove globalizacije. Upućujući na negativne tendencije kao posljedice strukturalnih promjena u Zapadnoj Europi, autorica članak zaključuje paradoksima globalizacije, i to političkim, demokratskim, ekonomskim, etičkim i filozofskim.

KLJUČNE RIJEČI: globalizacija, ekonomija, politika, Europa, paradoks

Globalizacija u područjima komunikacije i informiranja nije ni izdaleka dovela do osjećaja zajedničkoga Ijudskog cilja, interesa i vrijednosti, nego je poslužila jačanju osjećaja identiteta i razlike, potičući još više "nacionalizaciju" u politici ... Svijest o drugim društvima ne uklanja samo zamišljeni i nepostojeći ideološki interesni sukob, nego nam otkriva stvarno postojeći sukob interesa i ideologija.

D. Helld

Početak devedestih godina Davied Helld je, raspravljajući o suverenitetu, nacionalnoj politici i globalnoj međupovezanosti, upozorio na dvije činjenice koje se tiču političke teorije i dvije činjenice koje se tiču procesa globalizacije. Što se tiče političke teorije, Helld drži: 1) da je teorija suvremene demokratske države koja samostalno i suvereno upravlja sama sobom, iz temelja osporena karakterom i strukturom globalnih veza i međupovezanosti s kojima je današnja država suočena; 2) da je svaka koncepcija suvereniteta koja pretpostavlja da je on nedjeljiv, neograničen, isključiv i trajni oblik javne vlasti - utjelovljen u pojedinoj državi – odumrla; 3) da sve veća globalna međupovezanost dovodi do opadanja ili "krize" autonomije države i sve veće potrebe za intenzivnom suradnjom i zajedničkim djelovanjem nacija-država i 4) da globalizacija kao homogenizirajuća snaga "poništava" razlike i sposobnost nacija-država da posve autonomno rješavaju svoje probleme. On također upozorava da je "nacionalizacija" globalne politike najnovija pojava koja ukazuje da se važnost nacije-države i nacionalizma, teritorijalne nezavisnosti i težnje za suverenitetom nije smanjila (1990, 309-317).

Cijelo jedno desetljeće globalizacija je hit-tema kako u teoriji tako i u praktičnoj svjetskoj politici, no čini se da su teze koje je Helld postavio početkom devedestih, još uvijek solidan temelj svakog teorijskog promišljanja o procesima globalizacije i dobar vodič u prepoznavanju trendova aktualne političke prakse. Posebno kada je riječ o suočavanju s posljedicama procesa globalizacije Europe i oblikovanju karaktera i prirode hrvatskog društva. (Ivoš, 1993, 1994.) Ovo posljednje naročito upućuje na granice političke teorije koje su postale jasne kada se i u slučaju hrvatske politike pokazalo da se pojmovnikom koji se oslanja isključivo na pojmovni par nacija-država ili suverenitet, Hrvatska teško nosi s organizacijama kao što su EU, NATO,

Svjetska banka, MMF, WTO i njihovom politikom koja, s jedne strane umnožava i širi veze među državama, a s druge značajno smanjuje raspon demokracije i samostalnosti na međunarodnom planu i utječe na živote građana ne samo unutar vlastite zajednice nego i izvan nje. Teorijske rasprave koje se bave pitanjima "dekonstrukcije uvriježenih pojmovnih kategorija", a pod utjecajem procesa globalizacije kao što su država, suverenitet, ekonomija, tržište, nalaze se na dnevnom redu mnogih aktualnih rasprava ne samo svjetskih već i domaćih, tj. među hrvatskim sociolozima, politolozima i ekonomistima (Meštrović, 2001). Ovdje međutim neće biti riječi o pojmovima koje je potrebno "dekonstruirati" kako bi se suverenije kretali po prostorima suvremene političke ili ekonomske teorije, već o tome kako globalizacija potiče stalne rasprave o političkoj, ekonomskoj i moralnoj dimenziji samog procesa globalizacije.

Teoretičari globalizacije uglavnom se slažu da globalizacija ili, kako Helld kaže, "zapadna globalizacija" implicira dvije izrazite pojave: prvo, da politička, ekonomska i socijalna djelatnost postaje svjetska po razmjerima i drugo, da na svim razinama postoji jačanje uzajamnog djelovanja i međupovezanosti država i društava koja čine međunarodno društvo. Isto tako je nesporno da današnji međunarodni poredak uključuje: globalni ekonomski sustav, mrežu transnacionalnih odnosa i komunikacija, porast međunarodnih organizacija, multilateralnu diplomaciju, transdržavnu interakciju i globalni vojni poredak kao i činjenicu da je sve to rezultiralo ogromnom rasprostranjenošću ustanova, organizacija državnih i naddržavnih, vladinih i nevladinih u svim sferama života, čime je položen temelj za globalno upravljanje. Danas se glavne ekonomske transakcije odvijaju unutar četiriju ekonomskih regija: europskog tržišta, SAD, pacifičkog bazena i Japana, unutar kojih se utvrđuju, ali i kontroliraju ekonomska kretanja i kriteriji te planiraju novi budući potezi. Nacionalne vlade koje su pod snažnim utjecajem monetarnih kretanja u ovim regijama, uglavnom su ovisne o ocjenama Svjetske banke koja brine o globalnoj rentabilnosti a suvremena informacijska tehnologija snažno utječe na pokretljivost burzi, vrijednosnih papira i dionica. Ovakva internacionalizacija ekonomskih aktivnosti značajno je smanjila sposobnost pojedine države da kontrolira vlastita ekonomska kretanja, a to znači da samostalno utječe na svoju sadašnjost i budućnost. I tu se nalazi jedan od izvora, kako Helld kaže, "temeljne neusklađenosti" procesa globalizacije, čemu se posljednjih godina snažno suprotstavljaju "antiglobalisti" diljem svijeta.

Na Svjetskom ekonomskom forumu koji je 2000 održan u Parizu čula su se različita razmišljanja i naglasci koji ilustriraju kako je globalizacija za mnoge

još uvijek pomalo misteriozan koncept svjetskog razvoja unatoč činjenici što su o tome napisane brojne studije, članci i knjige.

NEWSWEEK je na svom okruglom stolu o istoj temi objavio mišljenja različitih stručnjaka, poduzetnika, sociologa i ekonomista s raznih strana svijeta koja također pokazuju svu različitost stavova koji se tiču razumijevanja procesa globalizacije. Tako bangladeški poduzetnik QUADIR kaže: "Imam konfunzno mišljenje o globalizaciji. Međutim, zabrinjava me jedan njezin aspekt, a to je "gobbleizacija" - mogućnost da veći entiteti progutaju manje, što je realna opasnost, ali me jednako tako veseli razmišljati o svijetu kao jedinstvenom mjestu integracije." ROGOZINSKI, Meksikanac i direktor tvrtke "Inter-American Investment Corp" bez sustezanja izjavljuje: "Za mene je globalizacija diktat industrijski razvijenih zemalja. One žele profitirati i iskoristiti svoju prednost, a cijenu promašaja plaćaju drugi. Ako se već sve globalizira, zašto se ne dopušta globalno kretanje rada, i to na slobodnom tržištu? Nitko neće radnika, svi hoće strojeve i robote..." Američki konzultant firme WICKER u Londonu ukazuje na etički problem globalizacije: "Za mene je problem moralne prirode – naime, onaj tko ima, trebao bi biti solidaran s onima koji nemaju... Vratio sam se iz Pittsburga gdje se je ugasilo nekoliko željezara zato što su izgubile utrku u kompetitivnosti, radnici su ostali bez posla i zamislite što mi je rečeno: 'OK, izgubili ste željezare ali sada imate čist zrak. Kako da ljudi žive od zraka?'"

Francuz FERAZZI, marketinški direktor hotelskog lanca "Starwood", izjednačavajući globalizaciju s amerikanizacijom, kaže: "Loše je za tradiciju jednog naroda kao što su Francuzi ako, na primjer, zbog mcdonaldizacije Francuske čitave generacije više ne budu razlikovale sir Brie od Rockfora. Ali ako se to Francuzima više sviđa, u redu, to je pitanje njihova izbora, a ljudi imaju pravo na izbor. Možemo li se tome oduprijeti ako jedemo američko smeće koje će se u Indiji zvati McIndija, u Kanadi McCanada u Kini McKina?"

Dotičući se pitanja poslovnog morala, FERAZZI kaže kako se muči s tim pitanjem pa razrađuje: "Pitanje je da li sam kapitalist kao *aktivist* ili *kapitalist i aktivist*. Lakše je ako sam samo kapitalist koji se ne opterećuje problemima moralnosti. Ali ako sam *kapitalist i aktivist*, tada mi se događa da me moralnost opterećuje u donošenju poslovnih odluka. Naime, ja vjerujem da sam kao član globalne zajednice i moralno odgovoran za one koji gube u ovoj utrci. Međutim, da li sam moralno odgovoran dok pobjeđujem ili jednom kada sam već pobijedio? To je pitanje s kojim se borim" Dok jedna mlada Iranica kaže kako joj je glupo sudjelovati u antiameričkim pokretima u Iranu i izvikivati: "Dolje Amerika!", a ispod čadora nositi tenisice i blue-jeans (2000, 32).

Prenošenjem ovih naglasaka želi se ilustrirati različitost doživljaja i interpretacije jednog složenog fenomena kao što je globalizacija koja se poput lavine lopte zakotrljala svijetom pred kojom se više nije moguće skloniti.

Međutim, da li su države i narodi podjednako spremni za tu sutrašnju "divlju utrku", kako je neki nazivaju, i koja je cijena gospodarskog uspjeha i rasta?

Europska cijena globalizacije

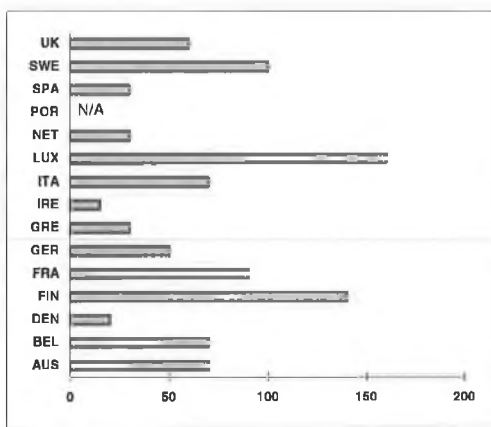
Na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu 1999. godine, bila su postavljena i pitanja da li je i kako Zapadna Europa spremna za 21. stoljeće i kako će se ocjenjivati budući uspjeh pojedinih zemalja u procesu globalizacije. Različiti su bili odgovori ali se čula jedinstvena ocjena kako su evidentni zabrinjavajući trendovi, prije svega u području stabilnosti cijena i još uvijek skupoj državi koja se teško nosi s problemima siromaštva i nezaposlenosti. Rečeno je i to kako tzv. "tigar" ekonomije zemalja kao što su Irska, Danska, Nizozemska i Austrija, nije najuspješniji model razvoja i za ostale europske zemlje koje imaju svoje specifičnosti i hendikepe ekonomske i političke naravi pa se tako pokazuje da ocjenjivanje uspješnosti pojedinih zemalja isključivo ekonomskim kategorijama ne može biti prava mjera uspješnosti za 21. stoljeće. Tako se većina sudionika Foruma složila kako su ključne riječi za mjerenje ukupne uspješnosti i spremnosti za izazove globalizacije u 21. stoljeću održiva ekonomija, održiva politika i održiva ekologija. Zabrinjavajući trendovi najvidljiviji su na polju nezaposlenosti, posebno mladih, nepismenosti, nejednakoj raspodjeli bogatstva, različitim životnim očekivanjima, obrazovanju i latentnim sukobima na religijskoj osnovi. Zbog toga se uz koncept održivog razvoja tijesno vezuje i koncept harmoničnog razvoja, koji bi bio u stanju nositi se s navedenim različitostima.

Zanimljivo istraživanje koje je provedeno 2000. godine, zorno je pokazalo na čemu počiva ekonomski uspjeh pojedinih europskih zemalja i koja mu je cijena. Ocjenjujući primjenu koncepta održivosti, harmoničnosti i spremnosti za budućnost, dobiven je sljedeći poredak:

Tablica i Slika 1. *Ukupni poredak s obzirom na koncept održive ekonomije, zaštite okoliša i niskih troškova u zdravstvu*

Nacija	rang
Luxembourg	92,2
Ireland	88,5
Austria	83,4
U.K.	81,8
Denmark	81,3
Italy	80,8
Germany	80,6
Belgium	80,0
France	79,7
Netherlands	79,0
Spain	77,7
Finland	77,1
Greece	75,7
Sweden	75,2
Portugal	74,6

Industrijska potrošnja
(po GDP, '99.)

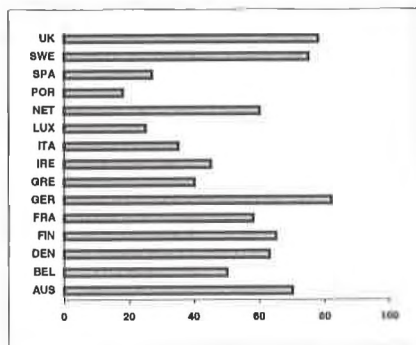
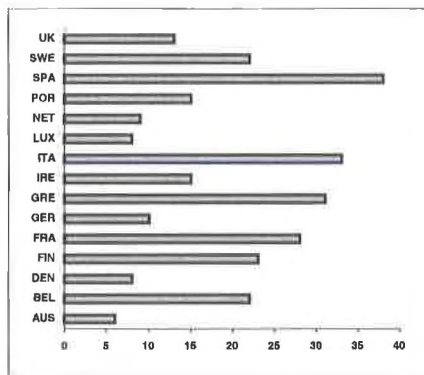
Grčka najmanje troši za zdravstvo, per capita 888 dolara, a Grci žive u prosjeku 78 godina.

Amerikanci troše najviše – per capita 4.000 dolara a prosječna dužina života je 76 godina.

Japan u iste svrhe izdvoji 1.677 dolara a prosječna dužina života je 80 godina.

Tablica 2, Slika 2. i 3. *Ukupni poredak s obzirom na pravednost*

Nacija	rang
Austria	94,1
Netherlands	92,9
Germany	91,8
Sweden	90,7
Denmark	87,9
Luxembourg	86,5
Belgium	84,6
Finland	84,3
U.K.	84,2
France	82,6
Ireland	80,8
Italy	79,1
Porugal	75,4
Spain	75,1
Greece	73,7

Visoka stručna sprema
% diplomiranih '96Stopa nezaposlenosti
mlađi od 25, '97

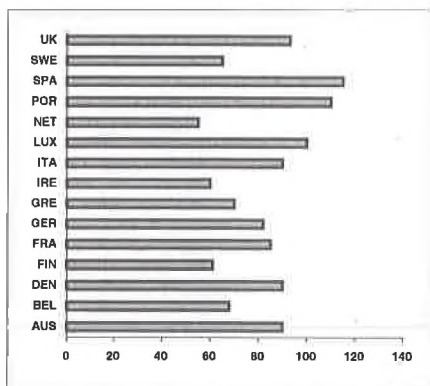
Pravednost jednog društva mjerena je s obzirom na **izbjegnute** greške u donošenju mjera kojima su rješavani problemi nezaposlenosti, nejednakostima u obrazovanju, nejednakostima u životnim šansama i ukupnim zadovoljstvom stanjem u društvu.

Europa u prosjeku mjeri 8% stanovništva koje živi ispod granice siromaštva. Velika Britanija mjeri 14% siromašnih, SAD 19%, Kanada i Japan 12 postotaka. **Nepismenost** u nerazvijenim zemljama zapadne Europe je iznenađujuće visoka. Irska bilježi 23%, V. Britanija 22% stanovnika koji 1995 nisu znali ni čitati ni pisati. Svega je 20% portugalaca i 29% luksemburžana završilo neku srednju školu. U njemačkoj je sa srednjom školom 81% stanovnika a u Francuskoj 60%.

Tablica i Slika 3. *Ukupni poredak s obzirom na harmoničnost društva*

Nacija	rang
Denmark	96,7
Netherlands	95,6
Sweden	94,9
Ireland	94,8
Portugal	94,0
Luxembourg	93,1
Austria	92,5
U.K.	91,5
Spain	91,2
Greece	90,8
Belgium	90,4
Finland	90,3
Germany	90,2
France	89,3
Italy	86,5

Pritvorenici na 100,000 '93

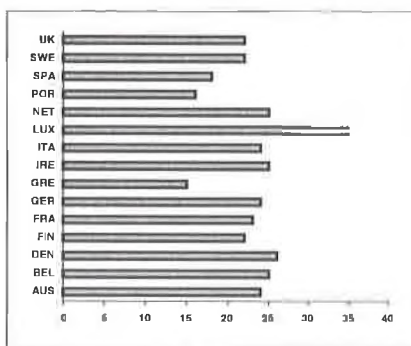
Harmoničnost europskih društava mjeri se postotkom ubojstava i suicida, stanjem civilnih prava i povezanošću privrede s korupcijom i kriminalom.

Finska bilježi najvišu stopu ubojstava – 10,1 posto na 100.000 stanovnika. **Europske zemlje** prosječno imaju 83 zatvorenika na 100.000 stanovnika dok u SAD taj broj iznosi 612 zatvorenika na 100.000 stanovnika.

Tablica i Slika 4. *Ukupni poredak*

Nacija	rang
Ireland	88,3
Luxembourg	88,1
Sweden	87,0
Denmark	86,0
Austria	86,4
Finland	85,2
U.K.	84,8
Netherlands	84,4
Germany	84,3
France	83,2
Belgium	82,3
Italy	79,6
Spain	79,4
Portugal	79,1
Greece	78,1
Japan	86,8
U.S.	84,1
Canada	84,1

BDP po stanovniku
USA \$ u tisućama '98.

(Izvor: OECD: "Human Development Report", 1999.)

Irska se čini najspremnijom za budućnost za razliku od **Belgije** čije ukupno bogatstvo još nije garancija da je zemlja spremna za 21. stoljeće. **Velika Britanija** ima problema sa siromaštvom, velikim brojem zatvorenika i suicida. **Grčku** opterećuje veliki broj nezaposlenih mladih i visoki postotak nepismenog stanovništva.

Rezimirajući ukratko provedeno istraživanje o stanju i perspektivama zapadnoeuropskih zemalja i njihovoj spremnosti za 21. stoljeće, vidljivi su ozbiljni poremećaji koje za sobom ostavlja proces globaliziranja Europe. To su u prvom redu porast siromaštva, nezaposlenost, nejednake šanse u obrazovanju, porast kriminaliteta, suicida i općenito prisutno socijalno raslojavanje stanovništva koje se teško nosi s utrkom nametnutom od strane ideologa globalizirajuće ekonomije, globalizirajućeg tržišta i tehnologije i globalizirajuće politike.

Može li se stoga o procesu globalizacije objektivno raspravljati ako se ne uzme u obzir činjenica kako je proces globalizacije jedan od generatora pojačanog interesa za nacionalno, za identitet i kulturne posebnosti ali i izvor novih ideoloških i interesnih sukoba?

Danas se zasigurno može govoriti o barem pet prisutnih **paradoksa globalizacije**:

1. politički paradoks: Premda proces globalizacije transcendirira naciju, on generira nacionalizam kao jedan od načina pružanja otpora prema razornoj snazi globalnog kapitala, biznisa i profita,

2. demokratski paradoks: Premda globalizacija teži povezivanju i univerzalizaciji ljudskih prava i prava u međunarodnoj zajednici, istodobno sankcijama ograničava primjenu vlastitih prava ukoliko se kose s nametnutim i obvezujućim ugovorima.

3. ekonomski paradoks: Uz pomoć suvremenih tehnologija globalizirano je tržište, ali ne i tržište radne snage, ostavljajući za sobom nedjelotvornu politiku pune zaposlenosti, čime nezaposlenost postaje globalni fenomen.

4. etički paradoks: Globalizacija je proces koji čak i u prvorazrednim gospodarstvima (SAD, Japan i Zapadna Europa) proizvodi drugorazredni životni standard i visoke životne troškove njihovu stanovništvu. I konačno,

5. filozofski paradoks: Globalizacija mijenja bitne kriterije u definiranju političkih sustava, gospodarske djelatnosti, bogatstva i nacionalne sigurnosti, ostajući bez odgovora na pitanje o konačnom cilju i smislu tog procesa s obzirom na to da on nije ni moralni ni kulturni izbor ostatka (ne)globaliziranog svijeta.

Literatura

- BRZEZINSKI, Z. (1994): *Izvan kontrole, Globalna previranja uoči 21. stoljeća*, Zagreb, Otvoreno Sveučilište.
- GLOBALIZACIJA I NJENE REFLEKSIJE U HRVATSKOJ (2001): Zagreb, Ekonomski institut, (Zbornik. Ur. Matko Meštrović).
- HELLD, D. (1990): *Modeli demokracije*, Zagreb, Školska knjiga.
- IVOŠ, E. (1993): Izazovi modernoj državi, *Revija za sociologiju*, Zagreb, 3-4/1993, 143-150.
- IVOŠ, E. (1994): Hrvatska između rata i transformacije, *Radovi ff*, Zadar, 33 (10)/1994, str. 89-99.
- JAMESON, F. (2000): Globalizacija i politička strategija, *Politička misao*, Zagreb, 4, 89-105.
- LEISINK, P. (1999): *Globalization and labour relations*, Cheltenham, Edward Elgar.
- NEEWSWEEK, December 1999. - February 2000. (Special Edition), *Facing the future*, str. 32-33.
- NEWSWEEK, February, 5, 2001, str. 36-38.
- RODIN, D. (2001): Europa: ljuska bez jezgre. Prilog raspravi o kulturnim pretpostavkama Europske unije, *Politička misao*, Zagreb, 3/2001. str. 14-25.
- SASSEN, S. (1996): *Sovereignty in an age of globalization*, New York, Columbia University Press.
- SILBERT, H. i KLODT, H. (1999): *Toward global competitions and constrains*, Paris, DECD.

*Erma Ivoš: THE PARADOX OF GLOBALIZATION**S u m m a r y*

The article problematizes the process of globalization from the position of D. Helled's theoretical postulates from the nineteen nineties. Confronting different attitudes to and conceptualizations of globalization the article gives an overview of the readiness of Western European countries for the 21st century and of their abilities to respond to the challenges of globalization. Drawing attention to negative trends as consequences of structural changes within Western Europe, the author makes conclusions about the paradoxes of globalization, namely, the political, democratic, economic, ethical and philosophical paradox.

KEY WORDS: globalization, economy, politics, Europe, paradox